

MEĐUNARODNI ODNOSI

STEFICA DEREN

POJAVA DEMOKRATSKE I REPUBLIKANSKE STRANKE U POLITIČKOM SISTEMU SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA

Američke političke stranke, Demokratska i Republikanska, koje posljednjih stotinu godina vrlo suvereno dominiraju u političkom životu Sjedinjenih Država, a u političkom sistemu napose, nastajale su i razvijale se povezano s društveno-ekonomskim i političkim razvojem zemlje.

Nakon odlaska Jeffersona s vlasti god. 1808. među republikancima¹ nije bilo jedinstva. Suprotnosti i neslaganja bila su osobito evidentna u pogledu stavova prema vanjskoj politici i embargu. Engleska, nepopustljiva u svojim odnosima prema Sjedinjenim Državama i neprijateljski naklonjena Madisonu i njegovoj politici, nije bila spremna da priđe razumnom rješavanju spornih pitanja koja su prijetila ratom. Pobjedom mladih i revolucionarnih ljudi, poznatih kao War Hawks (ratni sokolovi), i znatnom ulogom koju su oni imali u Kongresu, stvorene su mogućnosti za prekid odnosa s Engleskom. Polazeći od činjenice da su sjeverozapadna područja na kojima žive američki farmeri izložena napadima Indijanaca, za koje se pretpostavljalo da ih Englezi opskrbljuju oružjem, te da Englezi uništavaju njihove brodove i mornare, revolucionarni elementi i pristalice rata na Jugu i Zapadu, usprkos protivljenju Sjevera, primorali su Madisona da objavi rat Engleskoj god. 1812.^{1a} Međutim, na vojnom planu, u času objave rata, Engleska je bila iscrpljena ratom koji je vodila s Francuskom. Zato je sklapanje ugovora o miru bila jedina mogućnost da se uklopi napad Američana. U ugovoru se isticala potreba da Engleska odustane od uništavanja američkih brodova i hvatanja njihovih mornara, što su Englezi prihvatili, ali samo formalno. Njezine pretenzije za osvajanjem američkih teritorija ponovno su došle do izražaja samo dvije godine kasnije. Porazom Napoleonove vojske u Španjolskoj 1814. Engleska je odlučila da napadne Sjedinjene Države i napusti poštivanje teksta ugovora. Američka je vojska u to vrijeme bila vrlo slaba, što je bilo posljedica Jeffersonove štedljivosti i averzije prema vojsci. Nekoliko tisuća vojnika pomognuto slabom i neiskusnom milicijom bilo je teško poraženo. Jedino u Louisiani, engleska vojska, koja je željela osvojiti New Orleans, doživjela je težak poraz od Američana kojima je na tom području ru-

¹ Republikanci su politička grupacija od koje potječe suvremena Demokratska stranka.

^{1a} *Madison's Declaration of War 1812, u: We hold these Truths... A Documentary History of the United States, Cambridge Book Co., 1964, str. 127—128.*

kovodio Andrew Jackson. Mirom u Ghentu god. 1815.² završen je rat između Engleske i Sjedinjenih Država. Taj mir, premda nije sadržavao nikakve odredbe o pravima neutralaca niti je ukinuo »primoravanja« američkih mornara, postao je u tijeku kasnijih godina temeljem na kome su se razvijali međusobni odnosi između ove dvije zemlje.

Posljedice rata bile su iznimno velike. Ranija podjela Američana na pro-britanske i pro-francuske elemente bila je zamijenjena osjećanjem nacionalnog jedinstva i nezavisnosti. »Rat je«, govorio je Albert Galatin, »obnovio i razvio nacionalno osjećanje koje se rodilo u Revoluciji, a koje je opadalo iz dana u dan. Narod ima sad više stvari koje ga ujedinjuju, s kojima su njegova gordost i politička mišljenja povezana. Ljudi su sad više Američani. Oni se osjećaju i djeluju više kao jedan narod. I ja se nadam da je poštojanost saveza time bolje osigurana.«³

Ovakvi stavovi bili su nesumnjivo uvjetovani unutrašnjim privrednim i političkim razvojem zemlje. Godine 1815. Istok je već razvio vlastitu industriju, Jugom vlada »kralj pamuk«, a upotreba robovske radne snage donosi velika bogatstva i ekonomski uspjeh uzgajivačima pamuka. Prema Zapadu pak, koji je još neiskorišten, postojala je mogućnost daljnjeg teritorijalnog širenja države, što je otvaralo s jedne strane ogromne mogućnosti iskorištavanja velikih prirodnih bogatstava, a s druge pružalo velika tržišta za proizvode Istoka i Sjevera.

Na takvoj osnovi SAD su stvarale uvjete potrebne za nacionalno jedinstvo, koje je bilo izraženo neposredno pred izbore James Monroea 1816. Ideološke razlike i politička trvenja političkih grupacija kao da su za čas nestala i ustupila mjesto nacionalnom jedinstvu Američana.

Za razliku od ranijih godina, kad su političke grupacije izražavale usko sekcijske programe, u razdoblju nakon god. 1814. i za vrijeme Monroeve administracije određene ekonomske i političke potrebe diktirale su stvaranje nacionalnih programa. Iako različiti po svom stavu i političkom profilu, mnogi federalisti pridruživali su se republikancima, pa je republikanska grupacija »postala gotovo jakom strankom grupa biznisa, kao što su to bili stari federalisti.«⁴

Tih godina kao da su se obistinile riječi Fisher Amesa: »Ja vam izjavljujem«, pisao je Fisher Ames, »ja se bojim da će federalisti ne samo izumrijeti, nego i sva sjećanja na njih bit će izgubljena.«⁵

Cio niz mjera koje su poduzimali republikanci odnosio se na ona pitanja koja su bila od najveće važnosti za razvoj federalista u god. 1817. Prije svega ponovno se isticala potreba za osnivanjem savezne banke⁶ i stabilnom saveznom valutom, uvedene su zaštitne carine koje su trebale štiti mladu američku industriju, nedovoljna razvijenost međusobnih veza potencirala je grad-

² Wilfred Binkley: *American Political Parties, Their Natural History*, New York, 1959, str. 101.

³ Allan Nevins i Henry Steele Commager: *Povijest Sjedinjenih Američkih Država*, Sub. 1953, str. 120.

⁴ B. B. Kendrick: »Agrarian Movements« u *Encyclopedia of the Social Science*, I. 504.

⁵ Cit. po W. Binkley, cit. djelo, str. 89.

⁶ Ovlasti pre savezne banke utrnule su godine. 1811.

nju puteva, kanala i željeznica, koje su ubrzo povezale Zapad s drugim dijelovima kontinenta. Napokon, trebalo je što brže stvoriti i razviti vlastitu industriju kako bi SAD što manje ovisile o uvozu. Takozvani »američki sistem«, čiji je idejni autor bio Henry Clay, a koji je trebala primijeniti Amerika, imao je veliku i višestruku važnost. Sjedinjene Države moraju zadovoljiti potrebe cijelog kontinenta, tj. Istok i Sjever proizvodit će industrijske predmete potrebne Jugu i Zapadu, a poljoprivreda Juga naći će u tim regionima tržište za plasman svojih proizvoda. Tako je trgovina bila znatan faktor u procesu povezivanja različitih područja i pridonijela je razvitku nacionalnog osjećaja i nezavisnosti zemlje.

Poratni položaj SAD (1815.), a napose svestran unutrašnji razvoj, koji je, kao što smo prije vidjeli, pozornost javnosti koncentrirao na unutrašnja pitanja, zahtijevao je rješenje nekih vanjskopolitičkih problema. Potreba za takvom regulacijom došla je iz dva razloga: prvi je bio uvjetovan nastojanjem Rusije da proširi svoje teritorije južno od Aljaske na Pacifičkoj obali Sjeverne Amerike, sjeverno od 51 paralele, a drugi željom članica Svete Alijanse da nekim novostvorenim državama u Latinskoj Americi nametnu španjolsku vlast, a druge podjele Francuskoj. U namjeri da onemogući ekspanziju nekih evropskih sila na američki kontinent, John Quincy Adams (min. vanj. poslova) predložio je Monroeu da objavi i podnese Kongresu⁷ dokument u kome će izraziti stav i definirati odnos SAD prema zemljama Evrope. Tako je nastala američka povelja odnosa prema evropskim zemljama, poznata kao Monroeova doktrina.⁸ Osnovne misli izražene u tom dokumentu plod su realne političke situacije u svijetu, ali istodobno i izraz želje da se evropske sile ne miješaju u unutrašnje stvari Sjedinjenih Država ili njezinih susjeda na teritoriju Južne Amerike. Prava i interesi Sjedinjenih Država suprotstavljaju se svakom pokušaju evropskih sila da američki teritorij učine subjektom buduće kolonizacije, svaki pokušaj evropskih sila da nametnu svoj politički sistem američkom kontinentu smatra se opasnim za mir i sigurnost, Sjedinjene Države Amerike obvezuju se da se neće miješati u ratove između evropskih sila niti pomagati pokrete za oduzimanje stečenih kolonija od strane evropskih sila. Napokon, svaki napad na Južno-američke države smatrat će se agresivnim i opasnim za američku nezavisnost i teritorijalni integritet.⁹

I dok je Monroe učvrstio vanjskopolitičke pozicije Sjedinjenih Država, latentna politička opreka koja se razvila na pitanju robova postala je s vremenom sve vidljivija i dobivala takve političke razmjere koji su prijetili ratom. Za razliku od prvih godina nakon revolucije i stjecanja nezavisnosti, kad su cijene indigu stalno padale, a upotreba robovske radne snage bila vrlo jeftina i kad se s pravom moglo očekivati, zahvaljujući liberalno orijentiranim plantažerima, da će ropstvo biti ukinuto, stvorene su nove ekonomske mogućnosti za njegov ponovni razvoj. Posebno važno mjesto za njegovo obnavljanje pripada Ely Whitneyju, koji je god. 1793. izumio spravu za odvajanje vlakana iz pamukovih sjemenaka, čime se znatno povećala proizvodnja uz mini-

⁷ Monroe je podnio Kongresu ovaj dokument zajedno s godišnjim izvještajem, 2. prosinca 1823.

⁸ *Monroe Doctrine (1823.) nalazi se u A Documentary History of the United States*, str. 146—150.

⁹ Vidi tekst *Monroe Doctrine*, str. 148—149.

malna ulaganja.¹⁰ S obzirom na specifične prilike na Jugu (velika prostranstva nizinske zemlje i blaga klima) upotreba robovskog rada na plantažama bila je iznimno pogodna za uzgoj pamuka i šećerne trske u dolini rijeke Mississippi, ali je isto tako, uza sve očite prednosti, značila i veliku opasnost za daljnji politički razvoj zemlje. U relativno kratkom vremenu povećao se broj robova od 698.000 u god. 1870. na četiri miliona u god. 1860., a proizvodnja pamuka od 6000 bala u god. 1792. na 4,309.642 bale u 1859.¹¹ neposredno pred građanski rat. »Kralj pamuk«, koji je donosio golema bogatstva robovlasničkoj oligarhiji, prijetio je da se pretvori u politički i ekonomski problem zemlje. Američka industrija na Sjeveru gledala je sa sve većim negodovanjem na upotrebu robova i njihovu trgovinu i željela pod svaku cijenu ograničiti daljnje širenje ropstva prema Zapadu, u novim teritorijama koji su tražili prijem u Uniju. Na proces širenja ropstva gledali su industrijalci kao na nešto što je za njih vrlo opasno, ne samo u ekonomskom, nego i u političkom pogledu. Zbog toga je trebalo voditi računa o ravnoteži između slobodnih i robovlasničkih država, tj. svaki prijem robovlasničke države u Uniju nužno je zahtijevao ulazak jedne slobodne države.¹²

No uza sve teškoće i suprotnosti koje su oko god. 1824. sve jače dolazile do izražaja i nametale prilično teške probleme, za period od god. 1816. do god. 1824. možemo reći da nosi obilježje jednostranačke vlade. Na proces stvaranja stranaka gledalo se još uvijek kao na nešto što je posebno opasno. Štoviše, osnivač suvremene Demokratske stranke Andrew Jackson u pismu Monroeu god. 1816. kaže: «Svako odabiranje stranke i stranačkog osjećanja treba izbjegavati. Sad je vrijeme da iskorijenimo neman zvanu stranački duh...»¹³ Ali divergentni interesi triju velikih regiona Sjedinjenih Država Sjevero-Istok, Jug i Zapad — i sve dinamičniji ekonomski razvoj, stvarali su, usprkos takvim shvaćanjima, znatno šire mogućnosti za proces formiranja stranaka, a prilično neorganizirane i gotovo sporadične aktivnosti političkih grupa, predvođenje »velikim« ljudima Amerike¹⁴, počinjju oko god. 1824. intenzivnije djelovati.

Usporedno s tim započeo je i proces jasnijeg grupiranja i stvaranja novih odnosa u pogledu važnih pitanja koja su bila prijeko potrebna za preobražaj zemlje. Uspostavljanje državne banke, zaštita industrije carinskim tarifama¹⁵,

¹⁰ Umjesto upotrebe rada 50 ljudi, s izumom stroja isti se efekt postizao upotrebom rada samo jednog čovjeka.

¹¹ Edward C. Kirkland: *A History of American Economic Life*, New York, 1946, str. 168.

¹² Kad je Missouri tražio prijem kao robovlasnička država, Sjever se pobunio i napokon je došlo do kompromisa i odluke da Maine bude primljen kao slobodna država. Nakon tog Missourijskog kompromisa Kongres je donio odluku kojom zauvijek zabranjuje ropstvo južno od 36° i 30'. Vidi tekst *The Missouri Compromise* (1819) u *A Documentary History of the United States*, str. 14.

¹³ James Parton: *The Life of Andrew Jackson*, 3. vol., New York, 1860, II, str. 362, cit. po W. Binkley, cit. djelo, str. 99.

¹⁴ Istok je imao Daniela Webstera, Zapad Henry Claya, Jug Crawforda i J. C. Calhouna. Iz Tennesseea je došao Andrew Jackson, slavni revolucionar iz rata god. 1812.

¹⁵ Visoke zaštitne carine odgovarale su razvoju i zaštiti industrije Sjevero-istoka, ali je Jug, koji je izvezio pamuk a nije proizvodio niti gradio tvornice, bio pogođen visokim carinama. Novostvorene države na Zapadu nadale su se da će se prihodi od ubranih carina upotrijebiti za razvoj prometa kao i za druge pohvate na Zapadu.

gradnja putova i kanala, te iskorištavanje prirodnih bogatstava ovog prostornog kontinenta, omogućili su okupljanje svih onih elemenata koji su u realizaciji tog programa imali određene interese oko John Quincy Adamsa i Henry Claya, koji su zajedno sa svojim istomišljenicima uzeli naziv Nacio-Republicanci (kasnije Whigovci). S druge strane, to je istodobno dovelo do povezivanja onih političkih snaga koje su se suprotstavljale predloženim mjerama i koje su u njima vidjele zapreke za vlastiti razvoj i pod vodstvom Andrew Jacksona uzele naziv *Demokratska stranka*¹⁶, a »čija je dominantna nota bila«, kako kažu S. E. Morison i H. S. Commager, »jednakost i čija je zajednička tendencija bila ekspanzija prema Zapadu.«¹⁷

Demokratska stranka, čiji je osnivač Andrew Jackson, ima posebno značenje u političkom životu SAD, jer predstavlja *prvu institucionalnu strukturu koja nosi karakteristike suvremene političke stranke*. Mnogi nekadašnji Jeffersonovci, tj. vlasnici plantaža i drugi poljoprivredni elementi, pioniri, sitni farmeri na Zapadu, seoski trgovci, svi oni koji su u sebi nosili »duh granice«, te obrtnici i nadničari uz obalni pojas, bili su ona heterogena snaga koja se pridružila Jacksonu i u kojoj je on našao glavni temelj za daljnju izgradnju Demokratske stranke.

Mržnja prema bankama, pokušaj slabljenja utjecaja Istoka nad trgovcima Zapada, te onemogućivanje uzurpacije vlasti od strane Virginijskih i Massachusettskih obitelji, kao i želja da vlast preuzmu demokratske snage u američkom društvu, bili su, uz neke druge elemente, primarni zadaci u realizaciji Jacksonove politike.

Andrew Jackson ili, kako su ga popularno zvali, »narodni« predsjednik sa Zapada ili »Old Hickory« (»stari-tvrđ orah«) došao je na taj položaj u vrijeme kad su SAD duboko zahvaćene procesom širenja prema Zapadu, koji je praktično bio nenastanjen i stvaranjem novih država uz istodobni nagli porast stanovništva.¹⁸ Na ekonomskom planu karakterističan je nagli ekonomski razvoj, koji je izazvao promjene u strukturi stanovništva i time pojačao klasnu diferencijaciju.

Zanimljivo je da su u tom pomicanju granice prema Zapadu i njegovu naseljavanju sami Američani, tj. stanovnici prvih trinaest država Saveza, igrali znatnu ulogu i davali glavno obilježje, te stvorili pogodno tlo za ostvarenje nacionalnog jedinstva, što je bilo od iznimne važnosti za razvoj Sjedinjenih Država.

Već je god. 1830. Alexis de Tocqueville, putujući po Sjedinjenim Državama, zabilježio ovu misao: »Pogrešno je shvaćanje, inače općenito podržavano, da se američke pustinje naseljavaju evropskim emigrantima, koji se svake godine iskrcavaju na obalama Novog svijeta, dok američko stanovništvo raste i umnožava se na tlu što su ga zauzeli njihovi oci. Evropski doseljenik obično dolazi u Sjedinjene Države bez prijatelja i često bez sredstava. Da bi mogao živjeti, on je primoran prodavati svoje usluge i rijetko ga kad možemo vidjeti

¹⁶ Tako su se stari republikanci rascijepili u *Nacionalne republikance*, okupljene oko John Quincy Adamsa i Henry Claya, i u *Republikansko-demokratsku stranku*, koja je pod vodstvom A. Jacksona uzela ime *Demokratska stranka*.

¹⁷ S. E. Morison and H. S. Commager: *The Growth of the American Republic*, New York, 1962, I. vol, str. 449.

¹⁸ Između god. 1790. i god. 1830. stanovništvo SAD povećalo se od 4 milijuna na 12 milijuna stanovnika, a god. 1840 taj je broj iznosio 17 milijuna.

kako prelazi preko granice velike industrijske zone koja se pruža duž obale oceana. Pustinja se ne može istražiti bez kapitala ili bez kredita, tijelo se mora naviknuti na teškoće nove klime, prije nego što se odvaži da ode u područje šuma. To dakle sami Američani svakog dana ostavljaju mjesta gdje se su rodili i odlaze u udaljene regione da stvore sebi imanja.«¹⁹ Naseljavanje i nazočnost Američana na Zapadu, jednake ekonomske i političke mogućnosti za svakog, netrpeljivost prema monopolima i ekonomskim privilegijama, omogućili su nastajanje društva s izrazito nacionalnim osjećanjem. Dalekosežne mjere na planu društveno-ekonomskog razvoja Zapada, ubrzana izgradnja industrije, neprijateljski stav prema visokim tarifama i postupno primanje novih zapadnih država u Uniju, čime je Zapad ojačao i svoju političku moć u Kongresu, snažno su povezali Zapad s Jugom. Vremenski gledano, to povezivanje bilo je naglašeno dolaskom Jacksona na vlast god. 1828. i trajalo je sve do pred sam građanski rat, kad je Jug zbog svojih nastojanja da očuva robovlasnički sistem ostao usamljen.

Jackson je svojom politikom uspio okupiti i povezati na Jugu sitne plantažere, na Sjevero-zapadu pionire-farmere, a u Sjevernim državama njemačke i irske emigrante i radništvo u velikim gradovima New Yorka, Philadelphije i Pittsburgha, uspostavivši na taj način uravnoteženi savez Sjevera, Juga i Zapada.²⁰

Kad je god. 1828. došao na položaj predsjednika, na njega su vršeni snažni pritisci da u državnu upravu postavi pristalice vlastite stranke koji su potpomagali njegov izbor. Takva politička orijentacija bila je u stvari nastavak ranije prihvaćene Jeffersonove teorije »pripadajućeg sudjelovanja«, koja je isticala potrebu da se svakoj stranci prizna pravo da na određena mjesta u državnoj upravi postavlja svoje ljude.²¹

Formirajući novu vladu, Jackson je sva važnija mjesta u saveznoj administraciji popunio svojim pristalicama i umjesto ranijeg Jeffersonova sistema uveo sistem »plijena« (spoils system)²².

Tim se sistemom nastojalo s jedne strane na neki način ograničiti vršenje državne službe na određeno vrijeme i suzbiti utjecaj birokracije »na štetu suverenosti narodnih predstavnika«²³, a s druge nagraditi dobrom službom određene ljude za izborne usluge po principu političke pripadnosti.²⁴

Jačanjem sistema plijena i njegovom sve češćom primjenom A. Jackson je pokušao proširiti neka »politička postavljenja«²⁵ i na banku SAD, ali je

¹⁹ Alexis de Tocqueville: *Democracy in America*, New York, 1956, str. 130.

²⁰ S. E. Morison and H. S. Commager, cit. djelo, str. 449, vol. I.

²¹ Za vrijeme Jeffersona pa sve do Jacksona ove su promjene obuhvaćale 25% saveznih državnih službenika.

²² Parolu »To the Victoris belong the Spoils« (»Pobjednicima pripada plijen«) iznio je senator W. L. Marcy iz New Yorka god. 1832.

²³ Eugen Pusić: *Američka uprava*, Zagreb, 1954, str. 233. Vidi i Dan Gjanković: *Dvostranački sistem u SAD*, »Politička misao«, br. 3/1964, Zagreb, str. 15.

²⁴ Sistem plijena, iako je imao vrlo negativne efekte na kvalitetu državne službe i stvarao nesigurnost službeničkog mjesta i usprkos zakonskim propisima koji su regulirali službenički položaj (raspisivanje natječaja i traženje određenih kvalifikacija), ipak se zadržao sve do naših dana u jednoj blagoj formi, ali samo za neka vrlo visoka službenička mjesta, dok se u državama i u gradovima još uvijek vrlo često upotrebljava.

²⁵ *Encyclopedia Britanica*, str. 58.

naišao na jak otpor pristaša Whiga²⁶. Tako je postupno dolazilo do vrlo oštrog sukoba Demokratske stranke na čelu s Jacksonom i pristalica Whiga s Clayom i Q. Adamsom, a god. 1832., kad je Clay zatražio da se povelja banke produži, Predsjednik je na usvojeni zakonski prijedlog stavio veto, smatrajući banku monopolom kapitalista i neprijateljem dužnika. Izvršeno povlačenje državnih fondova iz banke SAD i ulaganje u banke država koje su osnivale državne uprave (tzv. Pet Banks) označilo je početak krize koja je završila god. 1836., kad se povelja banke naposljetku ugasila.

Borba Demokratske stranke i Whiga sve je više dobivala na intenzitetu, a posebno je postala evidentna u pogledu stavova koje su zastupale neke Južne republike, da se uzima iz određenih, u prvom redu političkih razloga (neslaganje s politikom Unije), države mogu izdvojiti iz Saveza, te da mogu isto tako proglasiti nevažećim, odnosno odbiti primjenu nekog zakona koji donese Kongres²⁷.

Tezu o »nulifikaciji«²⁸ posebno je isticao Calhoun, polazeći od suverenih prava svake države da samostalno i slobodno odlučuje o ustavnosti zakona na vlastitom teritoriju. Za razliku od Calhouna, koji je branio interese Juga, Daniel Webster, pobornik interesa mlade američke industrije na Sjevero-istoku, pošao je sa stajališta da je podjela ovlaštenja između država i federacije izvršena već u samom ustavu te da odluku o neustavnosti nekog zakona može donijeti jedino Vrhovni sud. I Jackson je pošao s istih pozicija, s težnjom da ojača i održi nacionalno jedinstvo i spriječi negativne tendencije za napuštanjem Saveza od strane nekih država, koje su postale sve izrazitije, a koje bi nesumnjivo dovele do sloma Unije.

Zbog ovakve situacije, kao i zbog mogućnosti izbijanja građanskog rata, došlo je do kompromisa²⁹ između Demokratske stranke i Whiga u pogledu zakona o tarifama, na temelju kojeg su se po određenoj skali tarife u idućim godinama morale smanjivati. Jasno je da su visoke tarife odigrale znatnu ulogu, ali je posve sigurno da se iza njih krila težnja za stvaranjem Južne konfederacije, koja je dominirala sve do god. 1861., kad je pitanje ropstva ponovno aktualiziralo ovu želju za odcjepljenjem.

Dalekosežne mjere na planu društveno-ekonomskih promjena bile su povezane s prodajom javnog zemljišta i prekomjernim emitiranjem novčanica, što je god. 1837. dovelo do krize velikih razmjera. Da bi na neki način ograničio špekulantske pothvate u pogledu kupovine i prodaje zemljišta, Jackson je god. 1836. izdao Specie Circular (Raspis o kovanom novcu) u kojem je zahtijevao da se zemljišta mogu prodavati, odnosno kupovati, samo za kovan novac — zlatni ili srebrni, i to određene težine. Velike količine bankovnih novčanica bez pokrića, koje su bile stvarane umjetnim putem, zatim iznenadni Specie Circular, slaba poljoprivredna godina, slom tržišta, porazni konačni tr-

²⁶ Nacionalni republikanci promijenili su ime oko 30. god. XIX. st. u stranku Whig po uzoru na engleske Whigovce, koji su se u XVII stoljeću (1688.) borili protiv monarhije. Whigovci u SAD smatrali su da se bore, kako su sami govorili »protiv diktature Andrew Jacksona«.

²⁷ Takav stav zastupala je Južna Karolina, koja je god. 1832. proglasila nistavnim zakon o tarifama, koji je pogodio industriju Sjevera.

²⁸ W. Binkley, cit. djelo, str. 155.

²⁹ Ibid., str. 156.

govački obračun s inozemstvom koji je pokazao deficit bilance, nemogućnost država da naplate obveznice od zastupnika-prodavača zemlje koji su pali pod stečaj, svi ti elementi međusobno povezani doveli su SAD u krizu kakvu do tada nisu poznavale. Jacksonov nasljednik M. Van Buren, pokušavajući spriječiti daljnje širenje krize, govorio je da »Vlada ne smije podupirati papirnati novac i podržavati iluziju da vrijednosti mogu biti stvorene bez rada.«³⁰ I zakon o podblagajni iz god. 1840. ponovno je naredio da se sva plaćanja imaju izvršiti u srebru i zlatu, a »sve veze federalne uprave s bankama«³¹ se prekidaju.

Posljedice krize bile su velike za Demokratsku stranku i svaki pokušaj da vrati zemlju u normalne tijekove ekonomskog razvoja nije joj mogao vratiti izgubljeno povjerenje biračkog tijela. Na predsjedničkim izborima god. 1840. s velikom je većinom glasova (234) izabran stari general W Henry Harrison, simbol Zapada, kojega su kao svog kandidata istakli Whigovci.

Iznenadna smrt predsjednika Harrisona stvara specifičnu situaciju u zemlji. Po odredbama ustava preminulog predsjednika nasljeđuje potpredsjednik. U to je vrijeme ovu funkciju vršio J. Tyler³², po uvjerenju demokrat, koji je pripadao Jugu i Calhounovoj ekstremnoj frakciji, koja je, kao što smo vidjeli, vodila politiku suprotnu Jacksonovim mjerama, ali on istodobno nije odobravao ni Whigov program, osobito u pogledu obnove banke i izgradnje putova i kanala. Nedovoljna Whigova prisutnost u Kongresu onemogućivala je donošenje bilo kakvog zakona u slučaju da predsjednik stavi svoj veto, a poznato je da se on njime često služio. U prvom razdoblju dolazi do čestih sukoba između Tylera i Claya. To je istodobno dovelo do jačanja Demokratske stranke, koja se sve više povezivala s najmoćnijim i najutjecajnijim ljudima Juga i branila njihove interese.

U odnosima između Sjevera i Juga četrdesetih godina ponovno se jasno i otvoreno postavlja kao vrlo važan problem pitanje ropstva. Pitanje, da li ukinuti ili postupno spriječiti njegovo daljnje širenje, dva su važna faktora koja su utjecala na daljnji razvoj Demokratske stranke i napokon imala presudnu ulogu u formiranju nove *Republikanske stranke* god. 1854.

Za razdoblje od 1815. do 1860. može se sigurno reći da je ropstvo, za pravo, bilo faktor o kojem se moralo voditi računa i koji je bio povezan sa svim važnim i manje važnim događajima u zemlji.

I dok Jug brani instituciju ropstva kao nužnu za njegov ekonomski razvoj, jer pamuk je bio dominantna kultura američkog Juga, a upotreba robovske radne snage iznimno pogodna za njegov uzgoj, na Sjeveru se sve češće u vrlo oštroj formi postavlja pitanje ropstva, koje, kao što smo već istaknuli, postaje ne samo ekonomski, nego i izraziti politički problem. Abolicionisti su bili najradikalniji u svojim zahtjevima i tražili potpuno oslobođenje robova. S druge strane, stanovite umjerenije snage smatrale su da ropstvo treba riješiti postupno, zabranom uvođenja ropstva na novim teritorijima koji će tražiti prijem u Uniju, što bi pridonijelo općem smanjenju broja robova i robovskih država.

³⁰ André Maurois: *Povijest Sjedinjenih Američkih Država 1492—1954*, Naprijed, Zagreb, 1960, str. 259.

³¹ *Encyclopedia Britanica*, str. 60.

³² W. Binkley, cit. djelo, str. 160.

Brojni kritički glasovi sa Sjevera koji su tražili ukidanje ropstva zahtijevali su od Kongresa da donese određene mjere za rješenje tog pitanja, pa makar i pod cijenu nadoknade štete plantažerima za oslobođene robove. Međutim, suprotno ovim zahtjevima, Kongres je 1836. pod pritiskom predstavnika Juga donio odluku³³ kojom je stao na stajalište da nikakve peticije za rješenje ropstva neće uzimati u razmatranje. Odnosi između demokrata i Whiga i dalje su se odvijali u prvom redu u pravcu sve izrazitijih protuslovlja. Privreda Juga, koja se zbog iscrpljenosti zemljišta suočava s brojnim ekonomskim problemima, traži nove teritorije na kojima će moći uspješnije uzgajati pamuk, a Zapad, koji se orijentirao uglavnom na uzgoj žita i kukuruza, pokazuje iste tendencije, samo što se protivi daljnjem širenju ropstva. Istodobno s ovim ekspanzionističkim težnjama Juga, a osobito Zapada, neposredno pred osvajanje Texasa, Oregona i Kalifornije, razvija se jedno novo shvaćanje, tzv. »manifest destiny«³⁴ (»očigledna sudbina«). S ekonomskog, a i političkog stajališta, to je shvaćanje polazilo od tzv. »očigledne sudbine« američkog naroda da osvoji i zagospodari cijelim kontinentom. Težnja za osvajanjem Texasa, bogate i prostrane pokrajine Mexica, dobila je neobično veliko značenje i izazvala otvorene napade Sjevera na politiku Juga, koja je stajala na suprotnim pozicijama. Međutim, kao i prijašnji pokušaji pripojenja novih teritorija, tako je i ovaj naišao na velike zapreke. Nakon rata s Mexicom god. 1835. Texas je dobio nezavisnost³⁵ i opredjeljivanje za ili protiv pripojenja dobilo je ne samo ekonomski, nego prije svega izraziti politički smisao. Sjeverne su države posve otvoreno napadale stavove Juga zbog njegovih namjera da uvede ropstvo na novim teritorijima. Ti različiti stavovi došli su do izražaja uoči samih predsjedničkih izbora god. 1844. i odigrali važnu ulogu u izboru predsjedničkog kandidata Demokratske stranke James K. Polka, koji je snažno podržao inicijativu Juga u pogledu daljnjeg širenja ropstva i zauzimanja novih teritorija.

Naposlijetku, nakon pripajanja Floride (1845.), Texasa (1845.), Iowe (1846.), Visconsiona (1848.), i Kalifornije (1850.)³⁶ u američku Uniju, pitanje unutrašnjeg uređenja ovih država postalo je jedna od glavnih tema. Predlagana su razna konkretna rješenja, koja su išla od potpune zabrane ropstva, preko shvaćanja o pravu naroda određenog teritorija na »samoopredjeljenje« (tzv. teorija squatter sovereignty³⁷, do stavova o neograničenim mogućnostima njegova širenja. Većina Demokratske stranke držala je najboljim mogućim rješenjem pravo naroda da glasanjem odluči da li želi slobodnu ili robovsku državu. Stavovi ostalih demokrata bili su nešto drukčiji. Njihovi prijedlozi

³³ Ovu odluku nazvali su »gag rule« (propis o začepljenju, začeptiti usta).

³⁴ Umjesto riječi osvajanje Američani su upotrebljavali termin »očigledna sudbina«.

³⁵ Texas je postao jednom od država SAD god. 1845. za vrijeme Predsjednika J. Polka.

³⁶ God. 1848. nakon rata s Mexicom, SAD su dobile teritorije današnje Kalifornije, Utaha, Arizone i New Mexica pod uvjetom da za ta područja plate \$ 15.000.000 i preuzmu dug od \$ 3.000.000 koje je Mexico dugovao Američanima god. 1867. SAD su pripojile svom području Aljasku. Arizona i New Mexico pristupili su u federaciju god. 1912.

³⁷ Teorija »squatter sovereignty« teorija je o suverenom pravu samih naseljenika da na određenom teritoriju glasanjem odluče da li žele slobodnu ili robovsku državu.

polazili su s pozicije zabrane ropstva na novim područjima kao uvjeta za zaposjedanja nekog teritorija³⁸. U pokušaju da se održi jedinstvo Unije i spriječi odcjepljenje Juga, ovi uvjereniji pripadnici Demokratske stranke povezuju se god. 1848. s abolicionistima i jednim dijelom pristalica stranke Whig, koji su bili protivnici ropstva, i formiraju novu stranku tzv. *Free Soilers Party*.³⁹ No i unatoč tome što su bili protivnici ropstva, oni nisu tražili njegovo ukidanje, nego su naglašavali potrebu njegova ograničenja i bili su jedinstveni u donošenju odluke da ropstvo treba lokalizirati.

U takvoj atmosferi razjedinjenosti i stalnih prijetnja Juga da će izdvojiti iz Unije, H. Clay, pristaša stranke Whig, predložio je god. 1850. neke mjere koje su imale kompromisni karakter⁴⁰, a išle su u smjeru donošenja važnih rješenja u odnosima Sjever-Jug. Predviđeno je da će Kalifornija biti organizirana kao slobodna država, a u New Mexico i Utahu građani će sami odlučiti o pitanju ropstva. U pogledu odbjeglih robova, koji su postali velik problem Juga, ističe se donošenje posebnog zakona⁴¹ na temelju koga bi država u koju se odbjegli rob sklonio bila dužna izručiti ga njegovu vlasniku. I napokon, u districtu Columbia zabranjena je trgovina robljem (ropstvo je i dalje dopušteno).

Demokratska stranka, koja se u prvo vrijeme protivila mjerama obuhvaćenim Kompromisom iz god. 1850., i dalje je inzistirala na ideji o suverenosti doseljenika, u čemu je dobila izrazitu podršku Demokratske stranke na Zapadu, Jugu i Sjeveru i time uspjela očuvati jedinstvo unutrašnjeg razvoja. Stranka Whig, koja nije prezentirala jedinstven program u pogledu rješenja ropstva, niti definirala jasan odnos prema tom problemu u kritičnim trenucima god. 1852., sve se više počela osipati⁴² i napokon doživjela poraz na izborima 1852. Izbor Franklin Piercea, kandidata Demokratske stranke, koji je pobijedio s 254 od 296 elektronskih glasova, potvrdio je da je tendencija za očuvanje jedinstva američke nacije sve izrazitija i primarni cilj svih Američana, usprkos težnjama za uklanjanje ropstva. Osim toga i ekonomski razlozi, prije svega iznimne mogućnosti privrednog razvoja, plodna zemlja na Srednjem Zapadu, otkriće zlata u Kaliforniji, bakra u sjevernom Michigenu, nalazišta ugljena i željeza, doveli su do razvoja metalurške industrije, a nagli priliv novog vala useljenika iz Njemačke⁴³ i Irske na američki kontinent te primjena brojnih izuma stvorili su prosperitet i blagostanje dotad nezapamćeno u SAD. Stoga su i sami birači željeli prije svega mir i izražavali potrebu za zajedničkom suradnjom Sjevero-istoka, Juga i Zapada.

³⁸ To je tzv. Wilmont nagodba.

³⁹ Načelo *Free Soilers Party* (Stranka za teritorije bez ropstva) je bilo: »Free soil, free speech, free labour and free man« (Sloboda zemlje, sloboda govora, sloboda rada i slobodnih ljudi).

⁴⁰ *The Compromise od 1850*. Tekst kompromisa nalazi se u *A Documentary History of the United States*, str. 175.

⁴¹ Od svih mjera obuhvaćenih Kompromisom iz god. 1850. najviše prigovora i negodovanja izazvao je zakon o odbjelim robovima. Potresni život odbjeglih robova dobro je opisala Harriet Beecher Stowe.

⁴² Whigovci sa Sjevera, protivnici ropstva, već su se ranije pridružili tzv. Stranci za teritorije bez ropstva.

⁴³ God. 1848., nakon revolucije u Njemačkoj i gladi u Irskoj, počelo je naglo useljavanje imigranata iz tih zemalja.

Demokratska stranka, međutim, vidjela je mogućnosti za prosperitet i svoj daljnji razvoj i opstanak u savezu Juga sa Zapadom. Da bi pridobili Zapad, Kongres je god. 1854. donio zakon kojim organizira dva nova područja plodne zemlje, Cansas i Nebrasku⁴⁴. U odnosu prema Missourijskom kompromisu (god. 1820.), kojim im je priznat status slobodnih država, ta dva teritorija našla su se u prilično složenoj situaciji s obzirom na to da je Demokratska stranka odlučila da stanovnici samostalno odluče žele li ropstvo ili ne. Upravo u tim kritičnim časovima, kad je status ropstva bio kako-tako reguliran, Demokratska stranka krši Missourijski kompromis i opravdano izazivlje val ogorčenja na Sjeveru. Nakon odlučnog stava Sjevera da Cansas naseli slobodnim ljudima i odluke Missourija da tamo pošalje svoje robove započeo je otvoreni sukob koji je imao dalekosežne posljedice. Zbog takvog stava Demokratske stranke Sjever je jasno stavio do znanja da se spreman boriti do konačne pobjede, što je došlo potpuno do izražaja u povezivanju liberalnih demokrata na Zapadu i Sjeveru, koji su se oštro suprotstavljali politici Demokratske stranke, koja je otvoreno isticala i branila ropstvo. Suočene s teškom situacijom zbog Cansasa i Nebraske, i druge političke grupe nezadovoljnih elemenata na Sjeveru udruživale su se i formirale su *Native American Party* i *Know Nothing Party*⁴⁵, a spomenuta Free Soilers Party bila je već prije formirana.

Otvoreno zajedničko isticanje potrebe ukidanja ropstva, ili barem zabrane njegova daljnjeg širenja na nove teritorije, označilo je početak povezivanja heterogenih elemenata, prije svega industrijalizacija, agrarnih elemenata na Sjeveru i naprednih elemenata stranke Whig u novu političku stranku, koja je god. 1854. uzela ime *Republikanska stranka*.⁴⁶

Zahvaljujući neprijateljskom stavu prema daljnjem širenju ropstva i vlastitim pokušajima da se direktno suprotstavi djelovanju Demokratske stranke, novoformirana Republikanska stranka ubrzo je postala vodeća snaga. Proces njezina jačanja bio je djelomice u direktnoj vezi sa slučajem Dreda Scotta⁴⁷. U vezi molbe⁴⁸ Scotta, kojom je tražio da bude oslobođen od ropstva, Vrhovni

⁴⁴ Cansas je trebao zadovoljiti interese Juga i postati robovlasnička država, a Nebraska osigurati transkontinentalnu željeznicu Chicagu.

⁴⁵ Ime je uzela po uzrečici: »I know nothing about it«. Bila je to tajna organizacija koja se oštro suprotstavljala utjecaju Iraca i Nijemaca koji su se oko god. 1848. naglo počeli useljavati u SAD.

⁴⁶ Vjerojatno po uzoru na Jeffersonove republikance.

⁴⁷ *The Dred Scott Decision* iz 1857. nalazi se u *A Documentary History of the United States*, str. 184—196.

⁴⁸ Dred Scott bio je rob-crnac u državi Missouri u vlasništvu dr. John Emersona. God. 1834. dr. Emerson je poveo Scotta u Illinois i Visconsion (slobodne države). Četiri godine kasnije Emerson se vratio sa Scottom ponovno u Missouriju. Nakon Emersonove smrti, 1847. Scott je podnio molbu sudu države Missouri u kojoj je tražio da ga sud oslobodi ropškog položaja i pusti na slobodu. Ovu svoju molbu obrazložio je činjenicom da je živio na slobodnom teritoriju. Međutim, odgovor je suda bio da se on vratio u Missouri dobrovoljno i nastavio prekinuto ropstvo. U međuvremenu Scott i njegova obitelj postali su vlasništvo J. Sandforda iz New Yorka, inače protivnika ropstva. Scott je cijeli slučaj obnovio pred Vrhovnim sudom SAD. Roger Taney, vrhovni sudac, donio je mišljenje da Scott nije građanin Missourija u smislu odredaba ustava i da odredbe ustava vrijede samo za bijelce, a da Crnci ne uživaju zaštitu na temelju ustava, nego da su oni vlasništvo svog gospodara. I drugo, što je bilo od velike važnosti, jest mišljenje suda da »Kongres ne može ograničiti ili zabraniti ropstvo na nekom teritoriju koji pripada SAD«.

sud je izrazio mišljenje koje je revoltiralo Sjever i sve napredne elemente širom svijeta. Vrhovni sudac R. Taney izričito je rekao da Scott nije građanin Missourija u smislu odredaba ustava, jer ustav je donesen samo za bijelce, a crnac je vlasništvo svog gospodara, pa prema tome ne uživa nikakvu zaštitu na temelju odredaba ustava i, drugo, da »Kongres ne može ograničiti ili zabraniti ropstvo na nekom teritoriju koji pripada Sjedinjenim Državama«. ⁴⁹

Na temelju takvog stava suda s pravom se na Jugu tvrdilo da ustav dopušta slobodu širenja ropstva bez ikakvog ograničenja na svim teritorijima koji pripadaju SAD.

Tumačenje Vrhovnog suda, u kome su većinu sačinjavali demokrati, izazvalo je val ogorčenja na Sjeveru, posebnu među Republikancima, koji su dobili podršku širokih narodnih masa u svojoj borbi za definitivno suzbijanje ropstva na američkom tlu.

Da bi spriječio borbu koja je sve više dobivala na intenzitetu, Abraham Lincoln, tada već poznat javnosti, u svom govoru u Springfieldu 16 lipnja 1858., prigodom prihvaćanja Republikanske senatorske kandidature države Illinois, podsjetio je Američane na prijašnje rezultate kompromisa, koji su samo otežavali problem ropstva, umjesto da su ga riješili na obostrano zadovoljstvo Sjevera i Juga. »Po mom mišljenju«, rekao je Lincoln, »ono (uzbuđenje, prim. Š. D.) neće prestati sve dok to pitanje ne dosegne svoju krizu i dok je zatim ne prijeđe. Kuća koja je sama u sebi podvojena ne može ostati uspravna. Ja vjerujem da ova vlada ne može trajno opstati, napol robovska a napol slobodna. Ja ne očekujem da će se Unija raspasti; ja ne očekujem da će se kuća srušiti, ali očekujem da će prestati njezina podijeljenost. Ili će potpuno prihvatiti jedno, ili drugo.« ⁵⁰

Lincoln, iako duboko svjestan da se ropstvo ne može ni na koji način moralno opravdati, ali da se bezuvjetno mora riješiti i spriječiti rascjep Unije, nikad nije zastupao abolicionističku tezu o ukidanju ropstva, a napose nije izražavao mržnju prema vlasnicima robova.

Pogrešan stav Juga i njegovo inzistiranje na zaštiti ropstva preko saveznih zakona imalo je dalekosežne posljedice za odnose između Sjevera i Juga i za njihov unutrašnji razvoj. Sjeveroistočne države razvile su industriju, niknuli su gradovi, povećalo se stanovništvo, izgrađene su željeznice, dok je Jug i dalje ostao pretežno poljoprivredno područje, daleko slabije naseljeno od Sjevera, a i politička snaga mu je smanjena jer je izgubio većinu u oba doma Kongresa, te se teško mogao prilagoditi i uklopiti u cjelokupni društveno-ekonomski i politički razvoj Sjedinjenih Država.

U takvoj atmosferi napetosti i neslaganja, kad su se odnosi Sjevera i Juga znatno pogoršali, s jedne strane, i razjedinjenosti unutar Demokratske stranke s druge strane, održani su predsjednički izbori god. 1860. koji su realno odrazili stanje na političkoj pozornici Sjedinjenih Država.

Podvojenost na umjerene demokrate i ekstremiste imala je za posljedicu isticanje dva predsjednička kandidata. ⁵¹ S druge strane novoformirana Repu-

⁴⁹ *The Dred Scott Decision*, str. 185.

⁵⁰ *Lincoln Documents 1858—1865*. The »House Divided« Speech (June 16, 1858.) u *A Documentary History of the United States*, str. 198.

⁵¹ Umjereni demokrati predložili su Douglasa, a ekstremni Breckenridgea.

blikanska stranka uspjela je dobiti veću potporu ne samo Sjeveroistočnih država, nego i svih država na Zapadu i tako osigurati izbor svog kandidata Abrahama Lincolna za novog predsjednika.⁵²

Predlažući program, u kojem se zalagala za zaštitu industrije, učvršćenje slobodnog režima na Zapadu i zaštitu ljudskih sloboda, Republikanska je stranka uspjela okupiti oko sebe sve napredne snage i dobiti većinu na izborima god. 1860. Međutim, izbori iz god. 1860., u kojima je dominiralo pitanje ropstva, definitivno su podvojili naciju na Jug i Sjever, na Demokratsku i Republikansku stranku. Sve akcije i pokušaji Lincolna da urazumi naciju, prije svega Južnjake, i spriječi strahote Građanskog rata, koji je bio na pomolu, bili su uzaludni. U svojoj Inauguralnoj adresi 4. ožujka 1861., i to u njezinu zadnjem dijelu, Lincoln je među ostalim rekao: »U vašim je rukama, nezadovoljni moji sunarodnjaci, strašno pitanje Građanskog rata, a ne u mojim. Vlada vas neće napasti. Vi ne možete dospjeti u ratni sukob ako sami ne budete napadači. Vi se niste zakleli pred Bogom da ćete srušiti ovu vladu, dok sam se ja naprotiv svečano zakleo da ću je 'čuvati, štiti i braniti'. Mi nismo neprijatelji, nego prijatelji. Mi ne smijemo biti neprijatelji. Premda strast može do skrajnosti raspaliti osjećaje, ne smije prekinuti veze koje nas spajaju.«⁵³

Nastojanje Južnih država da se izdvoje iz Unije i samostalno formiraju vlastite organe vlasti bilo je sve jače izraženo. Iako brojčano znatno slabije, ali vjerujući u podršku demokrata na Sjeveru i Zapadu, Južne države formirale su posebnu Konfederaciju i izabrale za svog privremenog predsjednika Davisa Jeffersona. 12. travnja 1861. započeo je rat⁵⁴ nesagledivih razmjera. Rat je završio god. 1865. katastrofalnim porazom Juga, čije se posljedice osjećaju sve do danas.

Završavajući naše razmatranje o pojavi Demokratske i Republikanske stranke, postavlja se opravdano pitanje, koji su faktori utjecali da se politička stranka u današnjem smislu riječi javlja tek s Jacksonovom erom, tj. tridesetih godina XIX. stoljeća.

U prvom redu treba istaknuti da je nastanak i razvoj političkih stranaka u SAD uvjetovan s nekoliko vrlo važnih faktora.

1. Nagli porast broja stanovnika i pripajanje novih teritorija. Dok je god. 1700. ukupan broj Bijelaca iznosio 250.000, god. 1790. taj se broj popeo na 3,172.444⁵⁵, a god. 1880. iznosio je 50 milijuna stanovnika. Istodobno s porastom broja stanovnika došlo je do teritorijalnog povećanja prema Zapadu i Jugu, do tada još neokupiranih područja. Teritorij SAD u razdoblju od 1790. do 1860. povećao se od 888.811 na 3,022.387 četvornih milja.⁵⁶

2. Porast stanovništva i ekspanzija prema Zapadu bila je praćena naglim ekonomskim razvojem, što je utjecalo na promjene u socijalnoj strukturi društva. Industrijska revolucija, koja je imala presudan utjecaj na razvoj američ-

⁵² God. 1860. Uniju je sačinjavalo 18 slobodnih i 15 robovlasničkih država.

⁵³ *First Inaugural Address* (March 4. 1861.) u *A Documentary History of the United States*, str. 208.

⁵⁴ Građanski rat neki nazivaju »rat oko secesije.« XIII. ustavni amandman zabranio je uvođenje ropstva na području SAD, a XV. zabranjuje diskriminaciju zbog »rase, boje ili ranijeg ropskog stanja.«

⁵⁵ H. U Faulkner: *American Political and Social History*, New York, 1946, str. 47.

⁵⁶ *Encyclopedia britanica*, str. 117.

ke industrije i izvršila znatne promjene na planu društveno-ekonomskog razvoja, stvorila je preduvjete za *klasno diferenciranje*. Suprotni interesi industrijalaca, bankara i trgovaca Sjevera s jedne strane i poljoprivrednih elemenata Juga s druge strane postupno su s ekonomskim i političkim razvojem SAD postali sve izrazitiji i pretvorili se u borbu klasa, a »Najsvrsishodniji, najpuniji i najofornjeniji izraz političke klasne borbe jest borba stranaka.«⁵⁷

3. Nastanak i razvitak političkih stranaka u SAD povezan je s *proširenjem prava glasa*. Do dolaska A. Jacksona na predsjednički položaj samo vrlo ograničen krug ljudi imao je pravo glasa. Cenzovi imučnosti i obrazovanja bili su stvarna zapreka za aktivno sudjelovanje ljudi u političkom životu zemlje.

Međutim, A. Jackson prvi put u povijesti SAD uvodi opće pravo glasa za sve punoljetne (bije)le muškarce⁵⁸, čime se broj birača znatno povećao. »Trebalo naglasiti da je proces širenja prava glasa i stvaranje političkih stranaka išao uglavnom postupno i da je bio posljedica snažnog razvitka proizvodnih snaga, osobito u industriji. Razne grupacije buržoazije, u vezi sa svojim posebnim ekonomskim interesima (u industriji, trgovini, poljoprivredi itd.), teže za pridobivanjem pretežnog utjecaja u parlamentu. One zato stvaraju razne političke i stranačke organizacije s ciljem da pridobiju za svoj program što veći broj birača, kako bi bili u parlamentu što bolje zastupani. Nesumnjivo je dakle da su ekonomski interesi bili temelj stvaranja goleme većine političkih stranaka, što se i danas odražava u njihovim političkim programima.«⁵⁹

4. Iako se za američke političke stranke ni danas ne može reći da imaju čvrstu organizaciju, onakvu kakva je karakteristična za evropske stranke, ipak, do dolaska Jacksona, političke grupacije bile su vrlo labave asocijacije bez točno određenih funkcija i ovlaštenja. Dok su prije god. 1828. elektore, kojima je povjeren izbor predsjednika i potpredsjednika, imenovala skupštine država, a vlast se nalazila u rukama uskog kruga aristokracije, dolaskom Jacksona izbor elektora povjeren je neposredno biračkom tijelu⁶⁰, čime je i vlast postala reprezentativna. Jackson je uveo skupštine delegata koje su odredili *članovi stranke* u svakoj državi prigodom isticanja predsjedničkog kandidata. Međutim, »elektori su time izgubili svoju slobodu izbora«, kako kaže Ch. Beard, »oni su postali »lutke« obvezne da glasaju za onog predsjedničkog kandidata kojeg je nominirala njihova politička stranka. U drugom pogledu, s pojavom nacionalne stranačke konvencije, kao mašine za odobravanje kandidata kome će se dati prioritet u izborima, izbor predsjednika učinjen je još više javnim.«⁶¹

Dok su do god. 1828. kandidate nominirali kongresni čuosi, širenjem prava glasa i sve većim sudjelovanjem građana u političkom životu stvorena je nacionalna stranačka konvencija, koja je od god. 1840. postala stalna poli-

⁵⁷ Lenjin, V. I.: *Sočinenia*, 1947, Lenjingrad, 4. izd., tom 10, str. 61.

⁵⁸ W. Binkley, cit. djelo, str. 126.

⁵⁹ Dan Gjanković: *Utjecaj političkih stranaka na ustavno-pravni razvitak nekih suvremenih država*, u *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, br. 1—2/1954, str. 130—131.

⁶⁰ Ch Beard: *The Beards New Basic History of the United States*, New York, 1960, str. 208. i A. Nauois, cit. djelo, str. 258. Od tada se razvilo shvaćanje »da Predsjednik SAD predstavlja i utjelovljuje cijelu naciju bolje od Kongresa.«

⁶¹ Ch. Beard, cit. djelo, str. 208.

tička institucija u SAD. Na temelju toga možemo tvrditi da su tek s Jacksonovom erom delegati za nacionalnu konvenciju bili birani od strane stranačkog komiteta ili konvencije svake stranke. Uz to što im je primarni zadatak bio izbor predsjedničkog kandidata, nacionalne konvencije »oblikovale su i publicirale platforme ili deklaracije stranačkih principa«⁶² u kojima su stranke zauzimale stavove prema određenim pitanjima i problemima te nastupile u kampanji.

Općenito je rašireno shvaćanje u američkoj literaturi da je Jacksonov sistem vladavine razvio *organizaciju stranaka*, odnosno »kompletnu političku mašineriju«. »Demokratska mašinerija prva se pojavila za vrijeme Jacksonova drugog predsjedničkog mandata (1833.—1837.). Njezini službenici bili su plaćeni prema zvanjima ili prema budućim zvanjima za koja su se nadali da će ih dobiti, tako da se govorilo da je ta organizacija izgrađena na »kohezivnoj vlasti javnog pljačkanja«.⁶³

Takav zaključak proizlazi iz primjene sistema plijena⁶⁴, koji se u najsvršenijem obliku počeo primjenjivati upravo za vrijeme Jacksonova predsjednikovanja.

Nakon svega iznesenog jasno se može zaključiti *da je tek tridesetih godina XIX. stoljeća stvarno započeo funkcionirati stranački sistem u SAD, a da do formiranja dvostranačkog sistema dolazi tek god. 1854.* Sve do Jacksonova dolaska, u SAD »nije bilo stranačke platforme, u stvari nije bilo čak ni prave stranke«⁶⁵, zaključuje prof. Binkley svoje razmatranje o političkim strankama.

O karakteru političkih grupacija, tj. federalista i republikanaca od kojih potječu današnje američke stranke (Demokratska i Republikanska), o tome da li su one u većoj ili manjoj mjeri nosile karakteristike političkih stranaka⁶⁶, može se raspravljati, ali ostaje činjenica da su tek s proširenjem teritorija i povećanjem broja stanovnika, naglim ekonomskim razvojem zemlje i oštrom diferenciranošću i raznolikošću interesa pojedinih slojeva i grupa te širenjem biračkog prava i stvaranjem stranačke mašine stvoreni uvjeti prijeko potrebni za uspješno funkcioniranje stranačkog sistema u Sjedinjenim Američkim Državama.

⁶² Ibid., str. 209.

⁶³ *Encyclopedia Britanica*, str. 58.

⁶⁴ Ch. Beard, cit. djelo, str. 207.

⁶⁵ W. Binkley, cit. djelo, str. 119.

⁶⁶ Termin »stranka« upotrebljavali smo ponekad i za političke grupacije poznate kao federalisti i republikanci u dosadašnjem dijelu rada, ali samo uvjetno, imajući uvijek na umu da to nisu bile političke stranke u smislu u kojem one danas funkcioniraju u Sjedinjenim Američkim Državama.